

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

GOD. XXIX.

STUDENI—PROSINAC 1933.

BROJ 11./12.

DR. JOSIP FLEGER

SARAJEVO

VELEŽ PLANINA

Opće karakteristike

Istočno od Mostara pruža se u duljini kojih 20 km planinski sklop Veleža, čije glavno bilo ne vidimo iz nizina Mostarskog polja radi njegovog predgorja Podveleža. Njegov greben otkriven je tek na jednom mjestu i to u Bijelom polju, gdje završava koton 1897, zvanom Zapadni Velež. Tu se taj greben kao otkinut ruši bez ikakvog predgorja strmim stijenama u gornji dio Bijelog polja popunjavajući time i onako lijepu perspektivu poprečnog izgleda njegovog najzapadnijeg vrha.

Još je ljepši Velež, promatran s nevesinjske strane, jer se njegova sjeveroistočna strana ruši nizom odsječenih stijena, visokih kojih 600 do 700 m, a dugih kojih 11 km u Nevesinsko polje (898 m.) i u područje donjeg Zimlja (809 m.). To je niz reljefnih stijena, koje tek neznatno na pojedinim mjestima u obliku izbočine izilaze iz glavnog pravca, tako da nam ova njegova konfiguracija ostaje za uvijek u uspomeni, kad je gledamo u poprečnom položaju iz Kifina sela sa ceste Nevesinje—Gacko. Ne manje svraća Velež na se pažnju svojom duljinom, kad ga gledamo sa Čvrstnice ili južnih strana prenjskog masiva, a pogotovo s planina u području gornjeg toka rijeke Neretve, osobito sa Crvnja ili Zelen gore, kako ga narod zove.

Podijeliti ga možemo u zapadni i istočni dio, koji je absolutno visinom viši od prije spomenutog, a u čijem se području nalazi najviši vrh Botin (1969 m). Između zapadnog dijela i istočnog, koji završuje Malim Veležom (1469 m.) nalazimo niz vrhova, od kojih se ističu u istočnom dijelu Sedlo (1905 m) i Jaram (1824 m.) dok u zapadnom dijelu osim spomenutog Botina strše vrhovi Kavčine (1766 m) i Velikog Veleža (1574 m). Svi ovi visovi sačinjavaju greben planine, koji se prema sjevero-istoku ruši strmim stijenama, dok se prema jugo-istoku spušta u svoje predgorje zvano Podvelež. To je u glavnom jedna visoravan, široka do 12 km,

duga kojih 15 km. Ona se postepeno spušta do pred Mostarsko polje, gdje se onda ruši naglim padinama, u kojima imade dosta velik broj dubokih, ali pustih i bezvodnih draga. U smjeru sjevero istok — jugozapad podijeljena je podveleška visoravan trim dolovima, od kojih je prvi Skendrovac, drugi Rizand, a treći Banj-dol. Ovaj posljednji je najniži, ali i najdublji. S juga je omeđen Velež dragom Bakračušom, koja se usjekla u visoku krašku ravan te pada postepeno i zajedno s cestom prema Nevesinju; sa zapada ga opkoljava Mostarsko i Bijelo polje, dok ga sa sjevera vežu s prenskim masivom ogranci iskidanih visova Ruišta (1705 m), između kojih se stvorise poprečne usjekline, koje služe za prelaz u gore spomenuto Zimlje; napokon ga sa istoka omeđuje Nevesinsko polje.

Premda je Velež po svojoj dimenziji prostran i premda visinski ne zaostaje mnogo za okolnim planinama, ipak ga planinari rijetko posjećuju. To je razlogom, što je u planinarskim krugovima gotovo nepoznat. Njegovo mostarsko predgorje vrlo je široko (12 km), a kako baš mostarska strana u prvom redu dolazi u obzir kao prilaz, najveći dio puta otpada na samo njegovo predgorje. Međutim ni to ne bi odbijalo planinare, kada to predgorje ne bi bilo golo, pusto i prekriveno morem izlomljenih pločastih krhotina s vrlo malo i to vrlo malo loših puteva. Hodanje takvim terenom iziskuje velike napore osobito ljeti, kad se u opće hoda, a kad ovu kamenu pustoš upali strašna hercegovačka žega, od koje skapava sve, što je živo. Jer na cijeloj planini nema više od desetak čatrnja, koje ni u kom pogledu nedostaju. Dodamo li svemu ovom još i nemogućnost konačenja, razumjet ćemo, zašto planinari tako rijetko posjećuju ovu prostranu planinu.

Prilazi.

Ima ih nekoliko, ali svi osim jednoga, a to je Zimlje, imadu svoje uporište u okolini Mostara. Radi svoje udaljenosti od komunikacija dolazi prilaz sa Zimlja u obzir samo kao spojka ture s Prenja. Vrlo je naporan, pa se rijetko tko s njim i služi. Obzirom na gore navedene okolnosti treba odabratи jedino onaj prilaz, koji ne iziskuje konačenje. To je u prvom redu uspon iz Bijelog polja na Jasenak, pa preko Ratine Gomile na Zapadni Velež. I ako je ovaj put vrlo strm i loš, ipak je zahvalan radi prelijepih vidika sa Zapadnog Veleža na južne padine Prenja, na Ruište i Zimlje, a ne manje i na Zelen Goru s njenim vrhom Zimomorom (1921 m).

Mnogo više vremena iziskuje put preko Podveleža na istočni dio planine. On počinje u selu Gnojnicama na cesti prema Nevesinju, penje se dragom Krovom prema selu Svinjarini

(752 m) i na Rizind o (991 m). Odatle nema više nikakvog puta, pa ne preostaje drugo nego hvatati zračni pravac preko kukova, dolova i vrtača do najviše točke na planini, vrh Botin. S toga se ovaj prilaz nikom ni ne preporuča tim više, što se najvećim dijelom hoda pustim i dosadnim kraškim terenom.

Treći prilaz počinje gotovo na nevesinjskoj strani i najzgodniji je od svih do sad spomenutih, te ga zato i mi odabramo. Prvo zato, jer je najkraći, zatim jer mu ishodna točka leži u absolutnoj visini od kojih 800 m, te napokon jer nije tako kršan. Počinje s ceste u dragi Bakračuši udaljenoj 26 km od Mostara, odakle se za

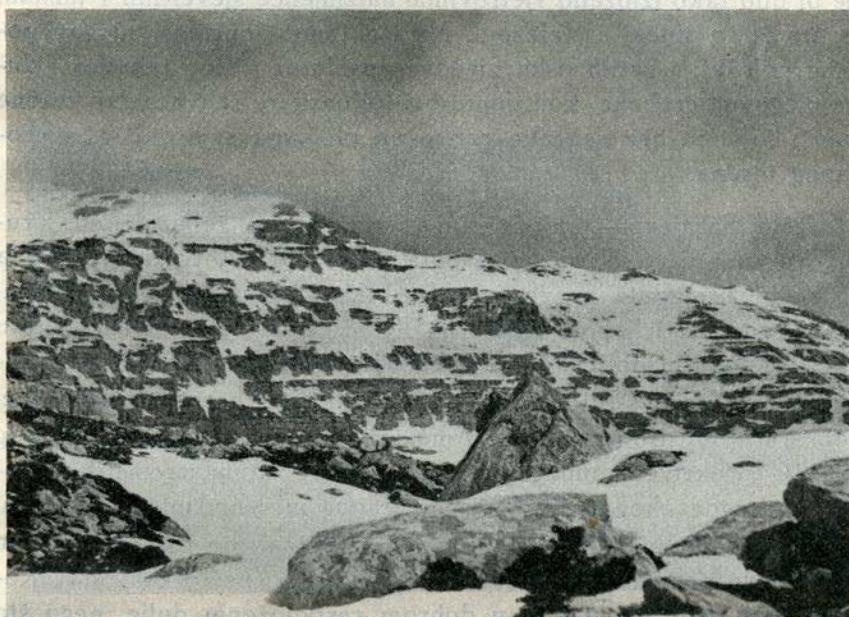

Foto: G. Jereb

Velež ispod vrha Botina (1969 m).

5 sati ipak najlakše stiže na Botin. Do tog mesta potreban je auto, bez koga se ne bi mogla svladati u jednom danu ni ova najkraća tura.

Tako i mi, da ne budemo vezani na mostarske autotakse, koje ne bismo mogli za jeftin novac pribaviti obzirom na velik broj nas planinara, nađosmo da je najzgodnije, ako u Sarajevu iznajmimo na dva dana teretni auto, koji bi nas prebacio iz Sarajeva u Mostar, a odatle u Bakračušu. Tim više, što smo drugog dana naše ture namjeravali posjetiti mostarski okoliš u prvom redu Vrelo Bune. No kako teretnim autima nije dozvoljen prevoz osoba, morali smo se za vremena pobrinuti za posebnu dozvolu, koju smo doista bez teškoća i dobili.

Autom iz Sarajeva u Mostar

Na veliku subotu po podne ostavismo tmurno i hladno Sarajevo, svi obučeni u debelo zimsko rublje. Vozimo se na otvorenom autu, pa vjetar nemilosrdno piri već u nizini sarajevskog polja, a kako će nas tek propuhati, kad se budemo penjali uz Ivan. Međutim sve da se vozimo u komotnoj zatvorenoj limuzini, trebalo bi voditi računa o toploj odjeći, jer su vrhovi planina, pa tako i Velež svi izreda u snijegu i ledu. A Velež je na glasu sa svojih jakih zračnih struja ne samo zimi, nego i ljeti. Iza visoravni Morinja, u pjesmi opjevanog, te gatačkog kraja (Metohije) nema u Hercegovini mjesta, koje bi bilo tako izloženo vjetrovima, naizmjence sjevernim i južnim, kao što je to slučaj s Veležom. Mnogo tome doprinosi njegov po-prečni položaj, a zatim osim njegove apsolutne visine također i duljina njegovog grebena, koji poput britke barijere zahvaća sve zračne struje i šalje ih bez zapreke preko po plohama svog golog, a pro-stranog terena.

Cesta Sarajevo—Mostar vijuga uporedo sa željezničkom prugom, pa su nam svi detalji ovog puta i odviše dobro poznati. Premda smo se bezbroj puta provezli preko Ivana, ne mogosmo se nikada, kao ni sada oteti ljepoti vidika na Prenj. Ni s jednog mjesta nijesu njegovi dolomitni oblici toliko veličanstveni kao pri pogledu sa južnih padina Lisina i Bitovnje, a kojima se spušta cesta Ivan—Konjic. Osobito u rano proljeće, kad su mu vrhovi kao i velik dio njegovog podnožja prekriveni snijegom. Spuštajući se Konjicu osjetimo topilinu hercegovačkog zraka, ispremiješanog mirisom mladog behara. U prvi mrak stigosmo u Konjic, te se zaustavismo pred gostionom nama dobro poznatog g. Dike, da otpočinemo i nešto založimo. Konjičko vino zadržalo nas je u dobrom raspoloženju dulje, nego što smo namjeravali. Pala je tamna noć, kad smo opet posjedali na svoja mjesta u autu i ubrzanim tempom krenuli lijepom orahovom alejom put Ostrošca, onda Rame i Jablanice. Ušavši u kanjon Neretve iza zadnje spomenutoga mjesta, nismo se više ni na što osvratali žečeći, da se što prije mašimo Drežnice, Bijelog polja i konačno Mostara, jer smo prilično okasnili, pa smo se bojali da nas naš dragi drug i planinar g. dr. K. ne će čekati u ugovorenou vrijeme. A sastanak s njim bio je za nas i te kako važan, jer smo mu povjerili brigu oko našeg konačenja. Bili smo veseli kad nam je maltar na ulazu u Mostar saopćio, da nas Dr. K. čeka u hotel »Bristolu«. Oko pola noći stigosmo pred hotel srdačno se rukovavši sa Dr. K., pa kako bijasmo umorni odosmo na počinak nas dva do tri u jednu sobu. Spavalо se dobro ali kratko.

Put iz Mostara u Dragu Bakračušu.

Jutro osvanu naoblačeno, kad neispavani krenusmo autom put Mostarskog polja, gdje se odvojimo od ceste, koja vodi u Stolac. Prošavši selo Gnojnice, poznato sa svojih žućkasto-zelenih vina, počesmo se dosta naglo uspinjati, dok iznenada iza jedne okuke ne ugledasmo pod nama starodrevni Stjepan Grad iznad Blagaja, nekadanjeg glavnog mjesta Hercegovine. Sive i puste ruševine grada kao da i danas još pričaju o posljednjem agoničnom trzaju hercegove zemlje. One se odrazuju živo u podnožju tek prokljilih njiva oko Blagaja jednako kao i u pačetvorinskim figurama

Stjepan-grad sa ceste prema Nevesinju.

Foto: G. Jereb

dobro obrađenih vinograda, a kroz to šarenilo zelenila i smeđe pješane boje vijuga se mirno zeleno-plavkasta rijeka Buna. Pa kad ne bi bilo tih održanih zidina grada, dostajao bi i sam kraj, da nam pruži sliku starodrevnosti. Ostala bi ova okolica i narod, koji na toj zemlji skromno živi prepričavajući u bezbroj varijanti familijarnu tragediju Herceg Stjepana. Ne spominje se doduše imenom sin mu poturica Herceg Oglu Ahmed paša, nego samo sin, koji se digao na svog oca. — Nekoliki foto snimci treba da nam ostanu uspomenom na ovo divno jutro, ali sve na brzinu, jer nas čeka daleki put.

Susrećemo seljake kako gone na svojim malim konjima i magarcima drva na prodaju u Mostar. Nekoliko komada davno otpalih

suvaraka sačinjavaju tovar, koga bi odrastao čovjek bez muke mogao uzeti pod pazuh. Redom su to muslimani iz Podveleža, na daleko poznati radi svog osebujnog načina života i svojih običaja. Na ramenima im debeo vunen gunj, s kojim se nigda ne rastaju, a koji im jednako služi na planini kao i kad silaze u Blagaj, bez obzira bilo vrijeme toplo ili hladno.

Zagrabismo i Zubice uz odlično provedene okuke, što ih cesta čini povrh tog sela, te se konačno nađosmo na visoravni kraj K o k o r i n a, koja se daleko pružila prema istoku, po gdje prekinuta kojom usjeklinom ili dragom. U daljini iza ove visoravni ugledasmo po prviput masiv Veleža s Botinom, a po strani njemu još nekolike susjedne vrhove, kako počivaju na širokoj zbijenoj podlozi svi uvijeni u bijeli snježni pokrov. Međutim kako snijeg nije mogao prekriti pojedine koso položene slojeve ploča, to se bijele snježne pruge izmjenjuju u različitim razmacima sa tamnosivim prugama, pa to šarenilo kao kakav crtež lijepo pristaje podnožju, koga sačinjavaju raznolični kukovi, stijene i uvale, između kojih se usadila gola bjelogorična šuma, znak da je tek nedavno na ovom podnožju okopnio snijeg. Sve se više osjeća studen sjevero-zapadnjaka, koji velikom brzinom prebacuje čas veće, čas manje oblake magle preko vrhova, zao znak za nas, koji se imamo za nekoliko sati naći na tim vrhuncima.

Zađosmo u već prije pomenutu dragu Bakračušu i nađosmo se pred žandarskom kasarnom, koja leži na vrlo istaknutom mjestu, ali na pustoj osami. Tu stadosmo, uzesmo uprtnjaču na se oprostivši se sa šoferom, koji se odmah vraća nazad u Mostar.

Uspon na Botin (1969 m.).

Krenusmo tek neznatno primjetljivim puteljkom preko raskomadanih ploča lijevo od puta u ravnom smjeru prema Botinu. Tu su ploče vrlo velike, a površina im je jako isprana od kiša s dosta brojnim mrljama crvene mahovine, u kojoj su neki od nas htjeli da prepoznaju ostatke nekadanje markacije. Prešavši nekolike gole hrpte ulazimo u uvalu, zvanu R o s u l j a, koja je kontrast svemu okolišu. Tu ima dosta lijepe zemlje, na kojoj se uhvatila prostrana bukova stabla, pa da čovjek ne bi ni mislio, da takvih oaza može biti na ovoj planini. Već sada istjerana stada ovaca znak su bogate ispaše u ljetnim mjesecima. Ali čobanke spazivši nas iz daleka okreću svoja stada protivno našem smjeru. Vide veću grupu ljudi s uprtnjačama, pa misle, da smo duhanari ili, kako se ovdje općenito nazivaju, šverceri, s kojima je bolje ne sastati se, ako ni za što, a ono radi »filanaca«.

Iza Rosulje, od koje vodi put u stanove Korita, izgubimo s vidika Botin i zađosmo u uvalu ispod Sitnika (1451 m) namještivši prije toga kompas, da ne izgubimo u uvalama smjer prema glavnome vrhu. Penjući se postepeno stigosmo Lokvi, koja leži ispod Kamenitih Glava. U njoj se skuplja sniježnica s okolnih visova te preko cijele godine ne presuši. Vrlo je hladna, ali jako zagađena što od hajvana, a što od divljači u prvom redu divokoza, koje ovamo dolaze na vodu. Po sebi je ona velika predglacijsalna vrtačasta uvala, prekrita zemljom i s toga je obrasla prilično bujnom

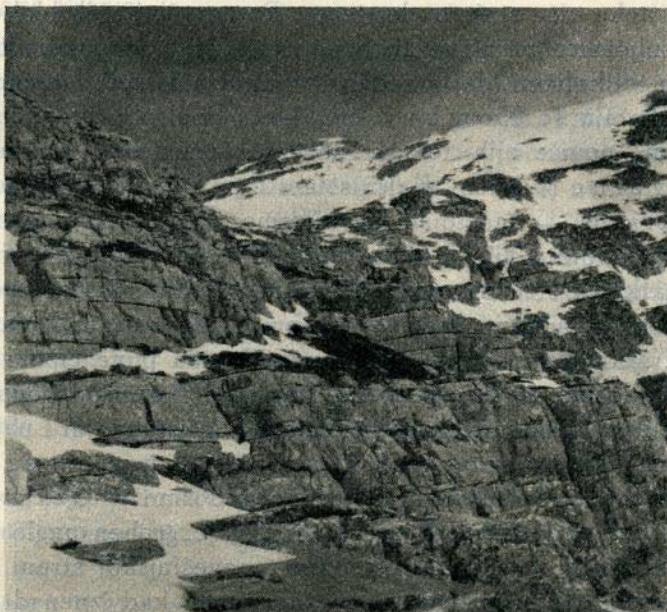

Foto: J. Plaček

Botin (1969 m) sa Kamenitim Glavama.

travom. Tu se zaustavismo posjedavši kud koji na terasaste stepenice stijena, koje naliče kamenim stolicama bivših bosanskih banova. Dobro umotani u kabalice radi hladnog sjevero-zapadnjaka, založismo. Odmor je bio bezuvjetno potreban, jer nas je do skora čekao strm i snijegom pokriven uspon uz Kamenite Glavice i Brestavac (1693 m), čije su strane jako zarasle bukovom šumom.

Pređosmo već i donju granicu snijega gazeći stepenasto jedan za drugim, stopu u stopu dubok snijeg, koji je na naše iznenadenje bio mekan i mokar tako, da smo upadali u nj do koljena. Tlo je ispod snijega sastavljeno iz mnoštva zaobljenih stanača, između kojih se nalaze pukotine. Kako je snijeg bio vlažan, održavao bi do izvjesne mjere težinu tijela, ali čim bi tko od slijedećih planinara naišao,

propadao bi u pukotine među kamenje. S toga smo s velikim oprezom koracali ugaženim tragom uvijek spremni na balansiranje za slučaj, da nam nogu popusti u snijegu. Na Brestovcu nas ponovno pozdravi Botin, preko čijeg su vrha u velikoj brzini prelijetali čas veći, čas manji oblaci magle. Hladnoću vjetra osjetismo sad već i mi, premda smo se nalazili za tri sto metara niže od vrha. Sretni, što smo dobili ponovno uporište za orientaciju, razgledasmo teren. Desno od nas spuštaju se po 100 i više metara duboke, a 200 do 300 m široke vrtače, strmih strana, sve u snijegu izuzev njihove južne strane, sastavljene iz naslaga i blokova velikog kamenja, koje neke manje, a neke više strše u »kratere«. Po površini ovih blokova izdubila je sniježnica vijugave žljebove, kroz koje je polako tekla sniježnica u toj količini, da bi žedan čovjek ugasio žđ. Istočno od ovih vrtača pružaju se Komovi, čija klekovina počiva pod snježnim pokrovom, poviše njih tek se neznatno primjećuje smiono građen vrh Kavčine (1766 m). Kako s te strane nije moguć uspon izuzev pravo penjanje — na što mi ne bijasmo ni spremni, a ni voljni, — moradosmo obići s lijeva sklop nekolikih glavica, između se povezanih kratkim i strmim spojkama. Uspon je bio otešan radi propaganja u snijeg, a koji nam je uz to pri izvlačenju nogu ulazio u rubove privlaka tako da smo imali svi od reda pune cipele vode.

Primakosmo se tako grebenu, koji se u kosini od kojih 45° spušta nekolikim pobočnim grebenčićima. To je zadnji, ali i najnaporniji uspon tim više, što smo zapali u maglu i hladan vjetar, od kog nam se grčiše prsti. Svladavši i taj uspon dodosmo u usjeklinu između dviju glavica pod samim Botinom. Tu je greben naglo odsječen, pa se okomitim stijenama ruši prema nevesinjskoj strani. Oprezno se dovukosmo rubu puzeći po snježnoj plohi, kad iznenada više nas ugledasmo, kako nad rubom samog grebena strše debele snježne strehe nad provaliju. Strehe još srećom dosta čvrsto drže, premda je dobro ojužilo, ali ne će potrajati dugo, te će se pod svojim teretom uz veliku lomljavu srušit u iskomadane i vrletne ponore svog podnožja, kako se to s proljeća iz godine u godinu događa. Povukosmo se naniže, gdje smo držali, da je sigurnije tlo, pa u tom pravcu nastavimo veranje u pravcu vrha, kog napokon dohvatismo sklonivši se za jednu stijenu, da se zaštitimo od hladnog vjetra.

Bili smo razočarani, što se nalazimo u gustoj magli, koja nam je posvema uskratila vidik, poznat sa svojih ljepota po lijepom vremenu. Prema sjeverozapadu kao i prema jugoistoku dominira Botin nad vrhuncima ovog oštrog grebena, a koji se jedan za drugim nižu počevši od Zapadnog Veleža (1897 m), zatim Sedla (1905 m), Jarma (1824 m), Kavčine (1766 m) do Velikog (1754 m) i Malog Veleža (1469 m). Ovaj lančasti niz vrhunaca,

sivih i kišom ispranih, doimlu se u toliko više što su između sebe odijeljeni nižim usjeklinama grebena i što mjestimično izlaze iz pravca, pa se te izbočine strmim poprečnim grebenima ruše prema podnožju tvoreći tako visove Veliki i Mali Gradac (1578 m). Za lijepog vremena doseže pogled sve do Biokova, čija se kontura plavi iznad jugozapadne hercegovačke površi, a put jugozapada odrazuje se svjetao refleks Jadranskog mora. Možda se pogled s Velikog Vilinca na Čvrsnici može mjeriti s pogledom ovog vrha, ali Vilinac ne leži tako centralno, da bi obuhvatio svu Hercegovinu, a po tom i vidike na planine u području gornje Neretve, pogotovo južne strane Prenja.

Odlučismo ipak sačekati, ne bi li se magla digla. I doista nakon nekog vremena iznenada sinu sunce i rasvjetli cio greben u toliko, da smo pod nama ugledali susjedni vrh Jaram, kako ga ostavlja magleni oblak. S druge strane izbi odsjev nad ponorom na krajeve oko Badnja i Lakta u nizini nevesinjskog polja, a neznatno tek u daljini i sami obrisi Crvnja, čiji je vrh Zimomor (1291 m) i nadalje ostao pod oblakom. Sve to bi u tenu, kad opet nadode oblak, koji nas ponovno prekri, tako da se opet nadosmo u mračnoj magli. Ovakvi se prizori redahu jedan za drugim, u kraćim i dužim razmacima, dok na koncu nakon više od po sata čekanja ne dodemo do uvjerenja, da je čekanje uzaludno, jer se vrijeme neće poboljšati. Magla je postajala sve to gušća. Prijetila je opasnost, da na povratku ne zalutamo, jer se naš trag na smijegu jedva raspoznavao. A i onako je vrijeme poodmaklo, studen bivala sve to veća, a mi prezebli, tako da se odlučismo na povratak.

Silaz s Botina na Skenderovac, Rizan Do i Svinjarinu.

Međutim spuštanje nije bilo tako jednostavno, kako smo u prvi mah misili, jer zapadosmo u snijeg još u jačoj mjeri, nego što je to bio slučaj pri usponu na vrh. Da izbjegnemo opasno propadanje, ne preosta nam ništa drugo, nego da se sjedečki otisnemo niz kosinu do prvih glavica, gdje je magla bila rjeđa, a i snijeg plići. Tek nakon poduzeć spuštanja izdemosmo posve iz magle, sretni, što smo dobili orientaciju nad terenom, kojim nam je trebalo sići. Ispod nas se otegao u beskrajnost Podvelež, siv i go, tek mjestimično uz samo podnožje Veleža, obraстао rijetkom šumom. To je Skenderovac, vrtačasta uvala, od koje nas dijeli neprohodno tlo sastojeći se iz udubina različitog smjera, kukova, vrtača i glavica, koje se put Skenderovca strmo ruše. Bilo nam je jasno, da je silaz ovom stranom težak i opasan, tim više, što su pukotine u kamenju kao i udubine tla bile još pod snijegom.

Izgubismo volju za povratak ovim smjerom. Rado bismo se bili vratili putem na cestu u Bakračušu, odakle smo i došli, da smo ikako mogli iz žandarske stanice telefonski dozvati našeg šofera iz Mostara. A to je bilo više nego isključeno. Ne preosta nam drugo nego se cdvažno spustiti niz ovu vrlet u smjeru prema mirnoj površini Mostarskog Blata tamo na obzorju, koje se caklilo kao komad plavog neba među tamnim oblacima.

Siđosmo niz spomenute kukove, koji se vežu uz Šaroviće Glave, držeći se gornjih strana svake pojedine uvale, da se poslije ne moramo uzaludno opet penjati, netko potruške, netko ledimice, a netko u skokovima s višeg terasastog obronka na niži. Pred nama se pojavljuju svakiput opet nove uvale i izlomljeni blokovi kamena, kad god bi izašli iz kojeg dolića na uzvisinu. Nakon dvosatnog hoda mašismo se konačno i Skenderovc a umornih i od kamena izranjenih nogu. Odmorivši se na čas sretni, što smo na ravnom tlu, gotovo u trku siđosmo u susjedni Rizan Do (997 m), gdje ugledasmo i prve stanove. Po njemu pasu velika stada ovaca, od kojih se mnoge tek pred kojih nekoliko minuta ojanjile, pa osamljene stoje uz svoju janjad nepomično očekujući čobanke, da im one poneseu mlade u tor. Presjekosmo upoprijeko preko kršnog Huma (1025 m) zapadnuvši u neprohodna područja škrapa, iz kojih se teškom mukom izvukosmo, te napokon vrlo umorni stigosmo u Banj Do, zapravo u njegovo zapadno područje, koje pripada selu Svinjarini.

Na Podveležu

Ped tim imenom razumijevaju se stalna naselja ove visoravni počevši od Kokorina na istoku, zatim Kružnja, Banj Dola, Svinjarine i Dobrča, a leže izreda na visini od preko 700 m. Nastavaju ih isključivo muslimani po zanimanju stočari, jer na cijelom ovom području nema nego nekoliko kvadratnih metara obrađene zemlje kraj naselja. Inako je sve to krš, na kome imade ipak dobra paša osobito s proljeća, kad padne dovoljno kiša.

Došavši u Svinjarinu posjedasmo na kamenu ogradu pred muktarrevom kućom, koji nas posluži vodom, jer smo bili žedni. Neobično zvuči ime ovog sela, jer muslimani ne goje svinja iz vjerskih razloga. I njima samima nije ime sela prijatno, pa u razgovoru kao nehotice izgovaraju »Svinarine«, samo da to ime ne zvuči na domuze (svinje). Selo je dosta siromašno, ali vrlo staro. Narodna predaja veli, da su svi ovi krajevi bili svojinom Hercega Stjepana i da pojedini nazivi ovdašnjih naselja potječu još iz njegovog vremena. U Ravnicama bile su Hercegove ispaše, u Kozjaku prema Nevesinju njegove

koze, a u Svinjarini opet svinje, pa je i selo otuda dobilo svoje ime, koje se do danas očuvalo.

Običaji Podveležana toliko su različni od običaja ne samo kršćana iz mostarske okolice, nego i samih muslimana, da im primjera nigdje više ne nalazimo. Stoga ih i sami muslimani nazivaju posprdnim imenom »balije«, a kojim nazivom treba da bude izražena inferiornost tih muslimana, jer se ne drže uobičajenih vjerskih pravila. Osim što ne jedu svinjetine, razlikuju se muškarci po vanjštini od kršćana time, što nose zelen pojас. Žene im se uopće nikako ne

Foto: G. Jereb

Svinjarina u Podveležu.

pokrivaju. Od kršćanki se raspoznavaju po pletenicama spuštenim niz leđa, u koje upliču čuftazeta (srebrnasti nakit), dok kršćanke ovijaju pletenice oko glave. Starinom su iz Miloradovića kraj Stoca, a to se zaključuje po tome, što i dan danas imadu u tom kraju svoja naročita jeseništa, zimišta i ljetovališta. To su mjesta, gdje se zadržavaju sa svojim stadima prema godišnjem doba i prema tomu, koliko gdje imade ispaše za stoku. Goneći svoja stada ispod Veleža idu oni od etape do etapa, dok konačno ne stignu na daleku Visočicu i bosansku Bjelašnicu, gdje se nalaze njihove ispaše, na koje oni imadu pravo od davnine. Ovo je bivalo povodom žestokih bitaka između njih i seljaka sa područja navedenih planina, a u kojima su bitkama znale padati i mrtve glave. Podveležani naknadno ipak obraniše pred vlastima svoje pravo na ispaše tapijama, koje oni brižno čuvaju.

Žive dosta primitivno u svojim od kamena izgrađenim kućama, prekrivenim dijelom kamenim pločama, a dijelom slamom. Oko kuća su torovi i brojne pojate. Kruha gotovo nikada ne sole, niti se služe čefkijama (grabilicama) za pobiranje vrhnja, nego ga skidaju rukama. Bave se u velike pčelarstvom, jer je ispaša za pčele ovdje vrlo dobra, pa stoga i Blagajci još i dan danas izgone ljeti svoje pčele u Podvelež, što je po predaji vrlo starodavan običaj. Patrijarhalni život očuvao im je čist etnički karakter, ničim neiskvaren, pošto se nijesu miješali sa drugim muslimanima. Premda dolaze u živu vezu s Blagajem i Mostarom, ipak nije poznat nijedan slučaj, da bi tko od muslimana oženio Podveležanku. Tako oni ostadoše i nakon prelaza na islam do dana današnjeg pravi bogomili, što bez sumnje predstavlja u etnološkom pogledu rijedak slučaj.

Naš razgovor s muktarom protekao je vrlo ugodno, ali ga moradsmo na žalost prekinuti, jer smo se bojali, da nas noć ne zatekne pri silazu negdje u krševitim obroncima. Pokaza nam put prema Krsima i mi uđosmo u široke ograđene komplekse šuma. Na zapadnoj strani ovih Ograda ima jedna lokva, a kraj nje tragovi nekakvog obora, za koji se priča, da potječe još iz Hercegova vremena. Uz sam rub šumice nalaze se nadgrobne ploče, a nad njima preko dva metra visok kameni križ, išaran bogomilskim spiralama, a koga seljaci smatraju kao i mnoge druge stvari na planini grčkim. Ovakvih grobova s križem nema kod nas u Bosni, ali u Hercegovini se nalaze na nekolikim mjestima.

Pri silazu u spomenute Krstine, plitku dolinicu pod golom uzvisinom zvanom Merdžan oprostismo se sa vrhom Zapadnog Veleža pogledavši ga još jedamput, kako se uvijen ū magle uzdiže iz svog podnožja, gdje mu se smjestio šiljasti Hrvovac (1457 m). Gazeći po kamenim krhotinama, punim ostataka čeličnih topovskih čaura, — znak da smo u području brojnih, danas već napuštenih utvrda oko Mostara — dobacimo Veležu: do viđenja! Umor nas je svladao pogotovo nakon lutanja u gornjem dijelu puste i bezvodne drage Krovine, koja se sa podveleške visoravni spušta kraj sela Dračevice u Mostarsko polje. U prvi mrak stigosmo na raskršće kraj sela Gnojnice, gdje nas je dočekao naš auto i odvezao u Mostar.

Nepoznavanje svoje otadžbine svakad je rûg građanima sinovima njenim; ali se veličina štete od toga neznanja može strahovito da predstavi tek u narodnim školama, u kojima se vaspitavaju oni, na kojima po redu svet ostaje.

M. D. Miličević.

IZ DUBROVNIKA NA GREPCE

Pećine.

Dubrovačko je primorje sa sjevera zaštićeno gorskim lancem i gorskim kosama, koje se vijugaju tamo amo. Taj gorski lanac prati morskou obalu kao neka povišena brana sve do Stona, te se onda produžuje poluotokom Pelješcom, a otoci, ostaci druge razdrte brane, koja je jednom visoka bila i utonula, nižu se jedan uz drugi, čuvajući kopno, da još više ne tone u more. Geološki su slojevi otokâ i kopna negdje ravne ploče, negdje su previjene i sljubljene plohe, kao pera lukovicâ, a negdje su se naslage složile vertikalno kao turska kraldrma. Takav je sastav izrazit za naše otoke, naročito za Mljet, Šipan, Lopud, gdje se slojevi podvijaju daleko pod more, da opet izbjiju na površinu u otočiću ili »séki«. Ta karakteristika dubrovačkog primorskog krša mnogo pogoduje vertikalnom i horizontalnom drobljenju, cijepanju i udubljivanju, s toga ova brda obiluju pećinama i jamama. U njima su sakriveni labirinti. Kad bismo mogli sve pretražiti, vidjeli bi, da je šupljina, u pravcu Močiljske pećine — Vjetrenica, skrivena, zatrpana i tektonski pretrgana.

Preplitane gorske kose od Snježnice, Malaštice, Vranovića, pa dalje uz primorje pružaju mnogo geološkog i speleološkog materijala; onakvog kakvog se nalazi u svim našim Dinaridama. Sadanja ljudska naselja između humaka, bregova, u strani, u prikrajcima dolova, izgledaju mirna i spokojna prebivališta. Ali to nijesu uvijek bila. Vidni ostaci u ruševinama, tragovi stanova po pećinama, kažu da je bilo mnogo izmjena i da je narod negda živio i u pećinama. Sada se samo nađe pregrađena potpećina za sklonište blaga, ali dubrovački kroničari bilježe, da je naš narod bježao na teritorij Republike dubrovačke baš onda, kada su redom padale Turcima u ruke Bosna i Hercegovina i da se je narod sakrivaо u pećinama. Tolik bijaše zbijeg naroda, da su Dubrovčani radi svoje sigurnosti izdali naredbu, da se uskoci i pribjezi ne zadržavaju po pećinama već neka sele dalje, sve dalje. Sadanja ognjišta i garišta u pećinama novijeg su datuma. Ona potječu ili od čobana ili od izbjeglica za vrijeme Hercegovačke bune 1875.—1878. Ali imamo tragova stanovanja u pećinama u zemanu gusara i sojenica na pr. Vilina pećina nad izvorom Rijeke. (Komadi razbijenih lonaca i čupova.) U nekim se špiljama nalaze tragovi stariji od historije na pr. kosti špiljskih medvjeda (Močilje u Rijeci, Gjurkovica kod Grebaca), i drugih životinja. Nizovi mogilâ, uzidani zakloni po pećinama i bogumilska groblja jesu uz to znakovi raznih epoha naših krajeva.

Popovo je polje nizina i udolina. Opasano je s juga brdima, koja dubrovačko primorje dijele od ostalog Hercegovačkog teritorija. Kolikogod je uzan gorski trag, što ga zbijaju more i Popovo polje, ipak je to gorje čvrsto zasađeno kao utvrda. Trebišnjica i druge vode izbijaju u vruljama ispod mora, jer jazovi, jame i šupljine u zemlji odnose vodu, da u mjesto poljica i dolova ne bude jezera i lokava na površini. Zato je dubrovački kraj oskudan vodom, siromah poljem i dolom, ali bogat kršem, sapet morem, naročito interesantan planinarstvom i pećinama. Ovakav je izgled rajona, što ga prolaze svi špiljari i planinari izletnici, koji obilaze dubrovačko krško gorje. Za sada se jedino H. P. D. »Orjen« zanima ovom granom turizma, te čim zimski skijaški sport prestane, nastane proljetni i ljetni.

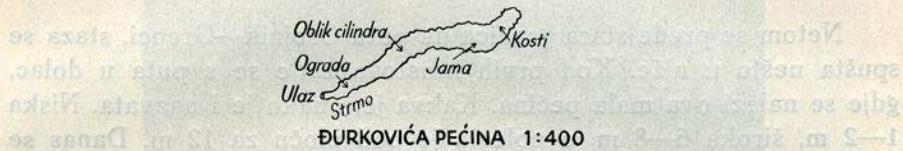
U Grepce.

Iz Dubrovnika prema sjeveru — 4 sata pješke — jesu Grepci, emporij pećina. A ipak se u jednodnevnoj turi ne bi moglo obići jedva dvije pećine. Da se ne ide uvijek istim putem preko Močilja i da se dobije u vremenu, naše društvo ode jednog ljetnog dana obilazno autobusom. Lijepa kolna cesta okolo zidina grada Dubrovnika vodi na jug. Kada se stigne na pogled župske doline, jedan trak raskrsnice vodi u Cavtat i Konavle, a drugi vodi u Brgat, Ivanicu, Trebinje. Ivanica je zaravanak, gdje je gorska kosa Vranovići napravila platô prema Vlaštici. Na Ivanici se je plaćala, u doba granice Dubrovnika i Turske, carina. Stari karavanski put na Ivanici izletnici su prekoračili i odjurili na Osojnik preko Uskoplja. Cesta ide kroz sela Vukoviće i Kalagjurgjeviće. Već smo u rajonu pećina. Na Ivanici su dvije, u Vukovićima jedna, u hrbatu Vranovića jedna, u Kalagjurgjevićima dvije, no ne ističu se ni veličinom ni bogatstvom siga. Kolna cesta prestaje na Osojniku pod Ilijinim vrhom, te se onda prihvata smjera sjevernoga. Uz obrađene doce, obrasle po medama bujnim lovovom, vodi dobar seoski put do crkve, škole i čatrnje, gdje je gusta hleta pod klenovima. Nad selom je sedlo, te je sjeveru slobodnije duvati. To je jedina strmen za sat hoda od Osojnika do Grebaca. Iza sedla treba preći staru dubrovačko-hercegovačku granicu na »Dobroj gomili«, odakle se put spušta po malo u kotlinu Grebaca. Do granice je zemljiste imenom »Dumnino«, dato od starih Dubrovčana karitativnim ustanovama, koje su vodile brigu o siromasima i starcima.

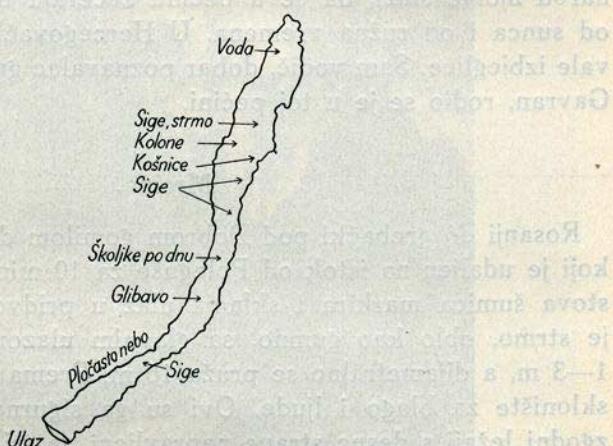
Prije nego se je prešlo selo Osojnik, moglo se je opaziti na zapadu brdo Zabirat (596 m), pod kojim je jama 85 m duboka (izmjerenia, nepretražena), ali čim se otvorí slobodan pogled na brda nad Popovim poljem, vidi se hercegovačka Bjelašnica, trebinjski Leutar,

pred sobom selo Vlaka, a u udolini je sakriveno selo. Naselja su u dnu slegnute tektonske doline, oko koje su se nanizali humovi, škrape i hridi. Na stazi od Osojnika do Grebaca nalazi se crkvica, pod kojom se je sabralo u skup nekoliko kuća. To su Grepći. Seljaci vele, da je ime selu izvedeno po nekom turskom agi, zvanom Grebe, no priličnije izgleda, da je to u vezi sa velikim bogumilskim grobljem, koje se nalazi na brijezu nad selom. Nešto slična ima vrlo

S

ĐURKOVIĆA PEĆINA 1:400

MRCINE PEĆINA 1:400

J
Nacrt pećina

blizu u Buganju i Slimnici (u Slimnici 80 grobova). Sva se ova groblja sastoje od ogromnih ploča i stećaka sa raznom ornamentikom: trolista, životinja, konopâ, konjâ i slično. Planinar se može zakloniti jedino kod žandarske stanice u Grepćima i tražiti Pera Gavrana, vodiča za grebačke pećine.

Od Slavogostića prema Slivnici proteže se paralelno moru s jedne strane, a paralelno Popovu polju s druge strane prodol Grebaca. S juga i sa sjevera ga prate i štite gorske kose, koje zajednički počinju na Oštrot glavici kod Rijeke dubrovačke, a završavaju u Zečevoj glavi (907 m) i Klisuri (882 m) nad Vjetrnicom u Zavalji. Na južnoj se strani ističu brda Carigrad (466 m), Teklav (519 m),

Bucalj (738 m), Toranj (791 m), a sa sjeverne strane Trijeskavac (503 m), Gradina (678 m), Stol (696 m), Kiper (734 m), Bulantin (731 m). I u jednoj i u drugoj su strani brojne pećine. Ali je južna strana sa većim brojem do sada pretraženih pećina. Karakterističan je cito ovaj kraj i s toga, što su pećine sve blizu jedna druge. Glavnije su: Poleguša, Mrcine, Gjurkovica, Poganjača, Pčelina, Kalipećina, Grabovica, Jabukova peć, Zakrivača, Žuljevica.

Poleguša.

Netom se pređe stara granica na putu Osojnik—Grepci, staza se spušta nešto u niže. Kod prvih hrastova zađe se s puta u dolac, gdje se nalazi ova mala pećina. Kakva je, onako je i nazvana. Niska 1—2 m, široka 6—8 m, a polegla je pod ploču za 12 m. Danas se narod njome služi, da se u pećinu začeraju bravi, kao u sklonište od sunca i od ružna vremena. U Hercegovačkoj buni tu su stanovali izbjeglice. Sam vodič, dobar poznavalac grebačkih pećina, Petar Gavran, rodio se je u toj pećini.

Mrcine.

Rosanji dô grebački pod Dobrom gomilom drži se briješa Mrcine, koji je udaljen na istok od Poleguše za 10 minuta. Lijepa mala hrastova šumica markira i sklanja ulaz u pridvorje pećine. Pridvorje je strmo, oblo kao gumno, sa glavnim ulazom od 8 m. Visoko je 1—3 m, a dijametralno se pruža 16 m. Prema tome je vrlo podesno sklonište za blago i ljude. Ovi su ga sigurno iskorisćivali, jer su zgodni ležaji s desne strane napravljeni na tri stepena u obliku podaca, a garišta su razbačena tamo amo. Smjer je pećine JI—S. Nebo je pločasto i iza ulaza u pravu pećinu vlažno. Ima siga. Dno je na mjestima glibavo, na mjestima školjkasto i načičkano urescima. Dno pada dosta strmo, zato se ocjedina vode kupi na dnu u lokvu. Kada sam prvi put u njoj bio 1919. g., jezero je bilo na kraju, jer je bio zeman obilnih kiša. U pećini su strane čađave, a po podu otpaci zubalja, znak, da se u ljetnoj suši ide na vodu. Tek pri kraju je dosta velik skup siga, debelih kao kolone i krupnih kao košnice. Opaža se, da je ovaj krajnji dio pećine u opće bogatiji sigama, jer je na ocjednom položaju. Pećina završava oštrotutnim vrhom, dižući se s kraja do 10 m. Napakon dno je blatno, gdje je trag jezera. Za velike suše, kad nestane vode, dno se cijele pećine pokazuje pokriveno vlažnim nanosom zemlje. I pomalo pada, te se s toga jedva možeići, tim više, što je pećina u opće vrlo nagnuta, skoro strma. Širina pećine negdje dopire i do 25 m, a visina i do 30 m,

duljina 294 m. Izišavši iz pećine, na jugoistok pozdraviš po sata daleku Debelin pećinu (opisana u »Planinaru« god. 1931.). A kada udariš na sjeverozapad, da se uhvatiš sela Grebaca, odma je nad selom druga pećina

Gjurkovica.

U dubrovačkom su muzeju kosti špiljskoga medvjeda, baš iz ove pećine Gjurkovice, koja je bila odavno na glasu zbog velikog

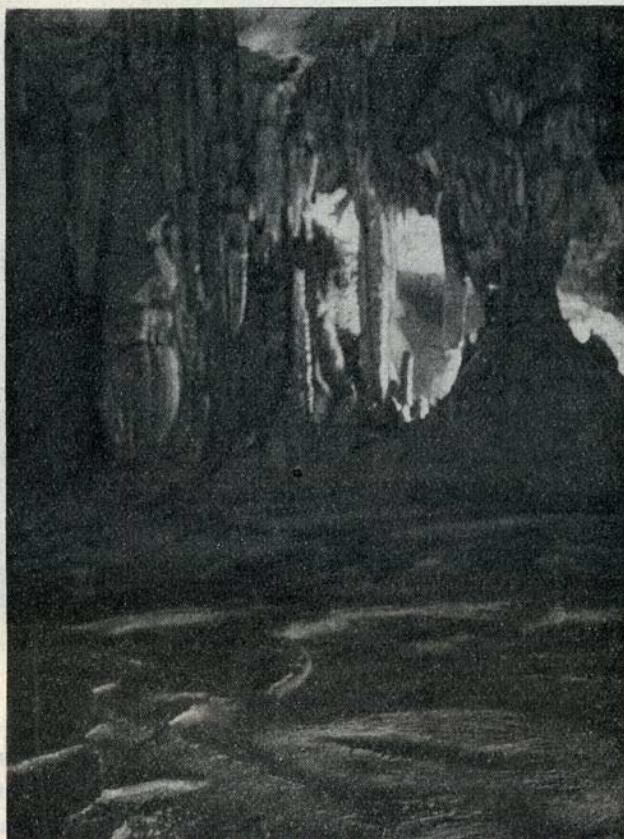
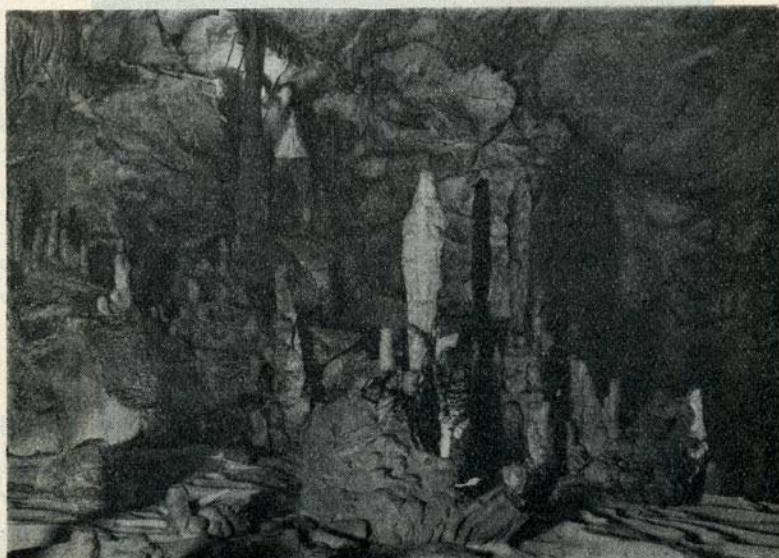

Foto: I. Jovanović

Pećina Grabovica: Čarobna pozornica.

nalaza ostataka svakovrsnih kosti. To je privuklo mnogo stručnjaka i istraživača, te je danas pećina skoro prekopana, a nađene se kosti nalaze, ko zna gdje, i u rukama privatnika. Nad selom Grebci je nešto položeniji brijeđ, na kome se skoro do vrha nalazi ova pećina. O njoj se ne može reći pećina, kao što su ostale u njenoj blizini, već dug hodnik, koji vodi u neko zaklonište nestalih životinja.

Ulazi se usko, strmo. Nakon 15 m duljine dolazi ograda, koja kao da je podrška nekoga poda, a zatim nešto dalje je jama. Onda je nebo oblo kao cilindar. Kosti se ne nađu odmah na početku već pri kraju, gdje je sada sva zemlja izrovana i pretražena. S juga se pak nađe druga duboka jama, u čijim stijenama proviruju kosti. Ali što je bilo dobro i bolje, tu se više ne nalazi. Sigurno je vrlo malo zbog pomanjkanja vlage i ocjedina po zidovima. Po prilici sredina je pećine sastavljena od crvene zemlje i propada u jaz.

Kali pećina: Kipovi na Kosini.

Foto: I. Jovanović

Pčelina pećina.

Iz Grebaca put vodi u dolinu mimo pećinu Poganjaču, koja je malo minuta udaljena od sela. Radi obilatih kiša, čestih u ovim krajevima, Poganjača je mnogo vlažna, glibava, klizava, zato treba čekati suho vrijeme da se nju može obići. Iz doline se udari stranom u sjevero istok, te poslije dobrih $1\frac{1}{2}$ sati hoda preko sela Vlake dođe se u Pčelinu pećinu. Prvotno je nad njom bio humak provrćen, vrlo prostrane šupljine. Kada je vrh propao, napravio je ogromno veliko gumno, slično onom u Kali-pećini, a na istočnoj strani ostavio je nezajažen jedan dio pećine, koji se sada nazivlje Pčelina pećina. Debeli pločasti horizontalni slojevi zadržali su krov nad njom. Strmo se silazi u pećinu preko gomile kamenja, koje se po malo ruši sve do prave pećine. U polovini je strmeni sužen otvor, jer se je tu krov zadržao kao u lijevkusu. Na dnu pećine je velik kamen, koji se je

svalio odozgor, a oko njega umire ocjedina vode. Tu se nađe špiljske faune. Svjetlost dopire izvana, te ne treba karbidna lampa u prostoru okruglom, dugom i širokom oko 20 m. Odatle se na jug pećina nešto penje, ali poslije nekoliko metara nema je više.

Od ove pećine povratak se može izvršiti prema Grepćima preko vrha, gdje se je našla još nepretražena Jabukova peć, što će biti obavljenog drugom zgodom kad i Poganjača.

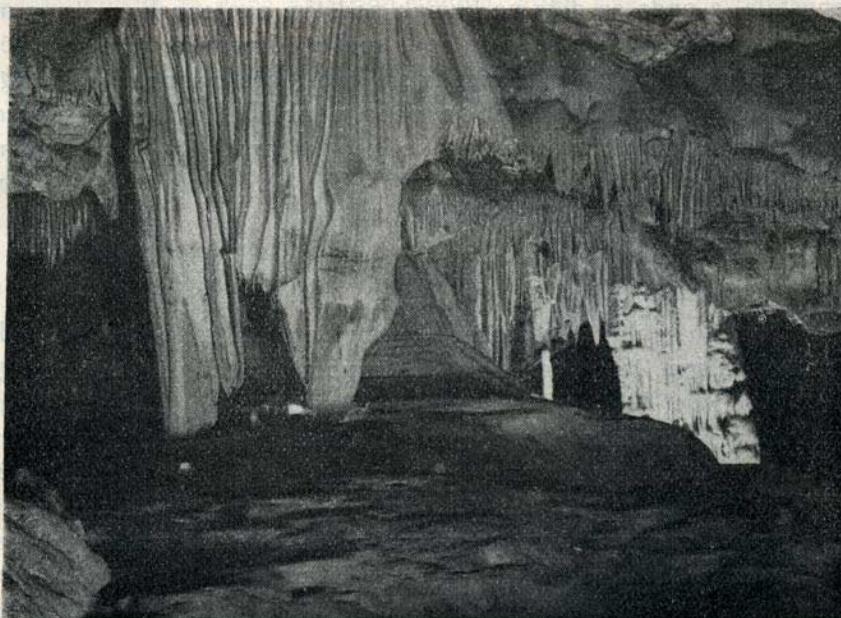

Foto: I. Jovanović

Pećina Grabovica: Ledeno platno.

Kali pećina.

Kod žandarske stanice na putu za Slimnicu je kuća vodiča Pera Gavrana. On je vješt pećinama na Grepćima predvodeći sve one, koji se bave špiljarskom faunom, pače navikao se je i hvatati insekte po pećinama. Do njegove je kuće na zapad putača za dolove, doce i škape između hridi, škripova i krša. Tim prodljem savija se staza tamo amo sučelice brdu, gdje negdje tamo gore visoko ima nekoliko pećina. Dobar sat hoda ostave se dolovi među gorskim kosama a dohvati se strm obronak južne kose obrasao grabovinom. Kozja staza obilježava put uvijek penjući se. Pred ciljem vodič vodi kратicom, da se što prije stigne cilju. Udubina, vrtača otvorit će u brdu, gdje je Kali pećina. Odmah se opaža da su negda ljudi stanovali, ali da se i danas zadržavaju, jer je skladište čumura

sabranog na male vrpice. Veliki je otvor pećine pod svodastom pločom 15 m dugom, 3 m debelom po sredini. Pred otvorom je mnogo srušenog kamenja, te donekle ulaz zaklanja i štiti od vjetra. Zapravo su dva ulaza u pećinu, jedan blizu drugoga, da se lako neopaženo uđe i izade. Poslije 100 m je drugi otvor u nebu pećine, no više kao odušak ili ventilator, kroz koji dopire svjetlost, ali se ne može tuda saći u pećinu. Do ovoga je položaja jedna formacija, a odatle sasvim druga. Prostrana, široka i visoka pećina doslije se je spuštala, a onda se diže na humak pod tim panteonskim otvorom. Formacija urešenog dna sada se opet spušta i ispravlja, gdje se ističe vrlo lijepa poljana sa navezenim dnem kao more u lahoru, a iz tog izbijaju sige (slika). Nad time je nebo u obliku krova ili samara. U Kali pećini su širina i visina velike, te razmjerne sa duljinom. Zimi je vlažna, ljeti suha, lako je prohodna i ne obiluje sigama bez broja kao njena susjeda Grabovica.

Žuljevica.

Prije nego se dođe do pećine Grabovice idući od Slimnice, prode se mimo pećine Žuljevice. Ona je udubina u ljutima eliptičnoga oblika. Duga je 40 m, široka 8 m, a visoka na najvećem položaju 3 m. Njeno nebo izgleda kao lako savinuti svod a svjetlost prodire sve do kraja, pa prema tome bolja je nego li ijedna seljačka kuća u okolišu, a ipak narod voli stanovati u svojim građenicama kolibama, nego li u ovom stanu ponuđenu od prirode. Za vrijeme hercegovačke bune tu su stanovale obitelji Vukanovića i to ovim redom. U dnu pećine goveda i sitna stoka, a obitelji po sredini, gdje se još vide porušena ognjišta. Radi toga što je otvor širok, ogradili su ga, ostavivši otvor za ulaz po sredini. Kod otvora zasađene su sohe u zemlju, držeći gredice i daske kao pod, gdje su uskoci noću spavalii. Za tri godine je bijedan narod tu stanovao i iz Žuljevice gledao kako Turčin tjera »ajvan« i pali slamnjare. Sad je na sohama sijeno i suho lišće, a po pećini gnjoj radi blaga, koje tu planduje.

Grabovica.

Najljepša je od svih ovih pećina Grabovica, ali i najudaljenija od našega ishodišta. Tri puta sam u njoj bio, pa ipak nijesam mogao da je cijelu pregledam, s razloga što se ona obilazi najpotonja, poslije dnevnoga umora. Prvi put sam bio u njoj ljeti. Ušao, jedan sat stajao, izašao. Drugi put u zimi za vrijeme kiša. Tek nešto dalje od ulaza uđeš, a onda je lokva 60 cm duboka i nekoliko metara duga i široka. Treći put me je na Grabovicu nanio planinarski izlet, te se je u društvu moglo bolje razgledati i opažati.

Pravac je pećine Jug kroz brdo Ograđenik. Pred otvorom je ograda, u kojoj se sije na pr. sijerak. Grabovica ima potpećinu, sličnu oboru za držanje blaga. Na dnu toga je sagraden ulaz da ne bi blago ulazilo u pećinu. I ovdje su ognjišta kao i u drugim pećinama. Narod je sa zubljama išao unutra grabiti vode i nositi u mješinama, jer je ova pećina mnogo vlažna, pače u zimi je jednim dobrim dijelom pod vodom.

Prvi je dio pećine kao velika dvorana puna crne zemlje (humusa), koji je za doba kiša pod vodom. Voda siže do ogromnih siga,

Foto: I. Jovanović

Pećina Grabovica: Vojska siga pred hramom.

preko kojih se polako sliva u drugi strmi dio. Pećina je puna divnih i krasnih siga, svake vrste i veličine i oblika, osamljenih i na skupove, po sredini i u prikrajcima, po dnu i svodu, draperije, stupovi, palme, zavjese i ostalo. Dno je pak na bore, školjkasto saliveno, kao solju posuto, zadržavajući vodu u konkama. Grabovica ljepotom natkriljuje sve ostale pećine. Bogatstvo siga stavlja je pred Vjetrnicu i istu Močiljsku pećinu. Odlikuje se prostranošću u širini, dubini i visini, nada sve tim, što je na dva sprata, te izgleda kao dvojaki vilin dvor. Spratovi su jedan nad drugim, jedan ljepši od drugoga, a oba prostrani, narešeni i nakićeni. Razgledanje ove pećine daje mnogo draži, kada se obilazi u grupama, te se time rasvjetljuju razni

položaji i mesta. Poslije kruženja tamo amo, zaustaviš se kod skupina siga, koje ti otimlju oči. Sve bi htio vidjeti, sve fotografirati a vrijeme je kratko, brzo odmiče, te treba misliti na povratak. S toga ova pećina nije do kraja istražena, pa će planinari još jednom svratiti na nju naročitu pažnju. Osim ove pećine i svih ostalih već napomenutih, koje još nijesu pretražene, sve čekaju bolju zgodu. Sama Grabovica pećina zaslužuje naročit izlet, ali direktni. Put vodi s Dobre Gomile ne na Grepce već put Slimnice na Ograđenik, no nikako bez dobra znanca puta.

Sve ove pećine podesne su za špiljsku faunu, koju su strani i domaći već nekoliko puta ovuda tražili i hvatali. Zna se za stalno, da je ovuda prolazio glasoviti istraživač špilje Macohe g. Dr. Absalon, koji se je prije svjetskoga rata zadržavao u ovim našim krajevima dulje vremena.

DR. JOSIP POLJAK:

ZAGREB

KROZ NAJJUŽNIJI DIO VELEBITA*

(Svršetak.)

II. Od Zir stanova preko Visibabe u Krupu.

Jaka ljetna kiša pljuštila je cijelu noć, pa je pred zorou tako zahladilo, da mi, koji smo spavali na sjeniku, ustadosmo čim smo začuli prve glasove ukućana. Poskakasmo sa sjenika i potražisemo vatru u kuhinji, da se malko oporavimo od prilične ljetne studeni. Uskoro skupili se oko ognjišta svi ukućani, pa tako u razgovoru čekali smo na vareniku i da prestane kiša. Naš starina se još krijebio snom, kad ga iznenada probudi jaka grmljavina. Kiša je lijevala, i već smo sa strahom pomicali kako će nas ovdje zatvoriti na dan dva. Sedam sati je, pa i ako je ljeto, ipak je još bilo mračno od tmastih oblaka, koji gonjeni vjetrom pokrije cijelu krajinu maglom. Iz te magle cijedi se sitna gotovo jesenska rosa, koja povećava vlagu i onako od kiše vlažnog okoliša. Ovce se skutrile u hrpu turajući glave skupa, goveda stoje prokisla i prezvaču, a čobani u svojim prokislim surkama stoje pod strehom i kako kaže naš narod »vedre«, tumačeći sad smjer vjetra, sad dizanje magle kao znakove, da će kiša i magla skoro prestati. Prepustisemo se sudbini i kao pravi dokonjaci bezbrižno smo opet sjeli k vatri i čavrlijali. Nakon kratkog vremena uđe naš domaćina s vješću, da je okrenuo burin i da je kiša

* Vidi br. 5. str. 129, gdje je pod gornjim napisom I. dio ovoga članka, u kome je izostavljen slijedeći podnaslov: I. Od Otrića do Zir stanova.

prestala. Pograbismo svoje aparate, pa hajde kud koji, da još štogod slikamo, a zatim da se spremimo na odlazak. Vrijeme je doista postepeno bilo sve ljepše, i oko devet sati bijasmo spremni, da ostavimo naš Zir, i njegove gostoljubive stanare.

Udarismo od Zir stanova u pravcu sjeverozapadnom, u predjel zvan *To j a g e*. Uska jedva vidljiva staza vijuga se između bezbroja ponikava i kukova nazubljenih i išaranih oštrim bridovima brojnih škrapa, s kojima im je površina bogato urešena. Pust je to krš, kakvoga stvaraju samo naslage donje krede Velebita, krš, koji nam pruža diljem Velebita najljepše kukove, najbizarnije škrape, najrastrganije stijene i litice, krš najbezvodnijih predjela i tipične goleti kamenite pustinje.

Nakon što smo prošli kroz taj labirint ponikava i kukova, naš se put nastavlja dalje uvijek u pravcu sjeverozapadnom i nezamjetno zalazi u sutjesku, što ju čine zapadni izdanci Crnog Vrha sa istočnim izdancima Jelovca. Usko urezana dolina laganog spusta obrasla je visokom bukovom šumom, kroz koju se vijuga staza držeći se pretežno istočne strane izdanaka Jelovca. Šuma nam prijeći, da ne možemo bolje razgledati okoliš, tek kroz bujne zelene krošnje razabiremo prema zapadu golu glavicu Jelovca, a prema istoku kameniti hrbat Crnoga Vrha, dok prema sjeveru vidimo ošumljenu glo-maznu trupinu južnog dijela Tremzine 1175 m. Prolazimo mirnom i tihom, kišom osvježenom šumom uživajući u čistom gorskom zraku i ugodnom cvrkutu sitnih pepeljkastih sjenica, koje su nakon kiše potražile bukove suharke, da se na njima pogoste sitnim kukčićima. Razno šumsko cvijeće, što se smjestilo duž puta, prepuno je marljivih pčelica, bumbara i raznih muha. Tamo preko uvale u podnožju Crnoga Vrha čuje se jako i oštro udaranje crne žune o suhi dub bukve, a malo zatim njen veseli kliktaj, znak, da je odletjela dalje, da si potraži drugi još neiskorišćen dub.

Stigosmo tako do manje čistine, koja se nalazi na kraju šume, a koja čini priječku između gore opisane doline i duboko urezane doline, što vodi dalje prema speverozapadu. Strmim spustom zalažimo u tu dolinu obraslu bjelogoričnom šumom, koji prema sjevernom dijelu doline prelazi u nisku šikaru i dolazimo do kuća *Jelovac stan a*. Tu se dolina proširuje u omanje krško polje, pa se je na istočnom rubu polja smjestilo nekoliko kućica, koje su pore-dane s obje strane puta, kojim dodosmo. Jelovac stan je danas stalno naselje koje nastavaju kršni Ličani, a još do nedavna bili su to samo stanovi. Tu smo odlučili da se odmorimo u hladu jedne divlje kruške, a kako je bila nedjelja, skupilo se oko nas gotovo cijelo naselje, da doznamo što smo, odakle smo, kamo idemo i što istražujemo. Sa starijima popušismo obligatnu »lulu mira« t. j. cigaretu, jer taj je

svijet sretan i susretljiv ,ako ih ponudiš cigaretom, koja je u tim krajevima zbilja velika rijetkost.

Opskrbismo se za daljni put vodom i nakon jednosatnog odmora krenusmo od Jelovac stanova u pravcu zapadnom prema podnožju brijega Visibaba visokog oko 1.000 m. Obidosmo veliku ponikvu, pa između ograda suhozida, što štiti ono malo zemlje crljenice, stigosmo ubrzo do podnožja Visibabe. Kako cijeli brijeg nije ošumljen nego obrastao dosta bujnom travom, to po njemu imade brojnih puteljaka izgaženih od blaga, tako da ne znaš kuda bi pošao. Obronak brijega je vrlo strm, a kako smo imali teretne konje, trebalo je odabrat put što lažki za konje. Stoga smo odlučili da se bez obzira na ikakvi put uspnemo do sedla Visibabe. Jaka ljetna žega bez trunka hлада i strmi uspon usporavahu znatno naše napredovanje, pa tako utrošismo gotovo cio sat, dok stigosmo na sedlo podno Visibabe. Uspesmo se na sam vrh, odakle je vrlo dalek i lijep razgled. Osobito je lijep pogled prema zapadu na rastrganu gromadu Crnopača, čija se grandioznost tek s ovoga mjesta može potpuno uočiti. Prema sjeveru leži prostrano polje Vučjak draga, koja veže istočne izdanke crnopačke skupine sa zapadnim ograncima glomazne košanicama obrasle Tremzine, na čijem su se južnom podnožju duboko uvalili krški dolovi Duboki Dol i Turovac. Prema istoku zatvara nam pogled greben Crni Vrh — Jelov Vrh—Vrbica, dok je pogled prema jugu otvoren sve tamo do tamnih obrisa Bukovice planine iznad Ravnih Kotara. Prema jugu uočisimo i naš cilj putovanja manastir Krupu, preko koje se isticalo zeleno Žegarsko polje.

Od sedla Visibabe vudio je naš put u pravcu jugozapadnom ne prestano se spuštajući sve do izvora rijeke Krupe. Spuštamo se zapadnim pristrankom Visibabe po samim pločama vapnenaca, koje su prekrile sav okoliš tvoreći golu kamenitu pustinju, po kojoj nema niti traga kakvoj vegetaciji, a i flora je tu dosta oskudna, jer je manje ili više ispržena od žarkog ljetnog sunca, koje ju žari i pali preko cijelog dana. Ispod obronka Visibabe teren je valovit sa dubokim uvalama i relativno visokim grebenima bez vegetacije sve do Grušac stanova, oko kojih ima nešto niskih hrastića i jasenova, a koji su se smjestili na podnožju Medina Vrha 886 m poput kakve oaze u onoj kamenitoj i goloj pustosi. Tu smo malo stali, da dočekamo ostale, koji su još silazili, jer smo se razišli svaki svojim putem. Pravoga puta tu i nema, jer tamošnji žitelji idu, kako se kome čini kraći put, i prema tome, kamo ide. Dobili smo nešto varenike i vode, pa nakon kratkog odmora nastavismo naš put. Od Grušac-stanova spustisemo se na omanji ravnjak, s kojega zađosmo u pravcu zapadnom u ošumljenu Škop Dragu. Put vodi baš naj-

dublje urezanim dijelom drage, spušta se u početku vrlo strmo, a zatim postepeno sve do kraja drage. U dragi je vladala silna zapara, jer nije bilo nikakvog povjetarca, a sunce je baš dobro žarilo a hлада има мало, jer је шума млада и ниска, па smo jedva čekali, да izademo odavle. Iz drage banusmo u selo Ljubići, koje se nalazi tik pred ulazom u dragu. Nekoliko malih kućica, porazbacanih oko jedne udolice, u kojoj se nalazi nešto plodne zemlje crljenice. Prodosmo mimo sela i zadosmo u kraj, koji nas je silno iznenadio! Budući da smo se nalazili već u blizini Krupe, računali smo na bujiju vegetaciju i floru, a kad tamo teren, kroz koji smo prolazili, bio je prava pravcata kamenita pustinja. Nigdje nema kakvog drveta, nigdje zelenih grmova bjelogorice, sve prazno, pusto, nago-milano svjetlosivim vapnencima krede, koji su tako izdrobljeni u veće i manje komade, kao da je neko preorao cijeli taj teren nekim orijaškim plugom. I na toj ovako namreškanoj površini vidiš posve niske grmiće drače (*Paliurus aculeatus*) porazmještene nepravilno po cijeloj površini, a koji iz daljega izgledaju poput kakvih brada-vica na onoj svjetlosivoj plohi. Jadan je to i pust kraj, koji u žarkoj srpanjskoj vrućini djeluje upravo ubitačno na raspoloženje prolaznika, jer ga ona silna monotonija u zajednici sa vrućinom posvema iscrpljuje. Sreća je, što to nije potrajalo dugo, jer nakon toga kratkog i očajnog puta prisjesmo uskoro do sela Mandić, gdje se je cijela slika krajine stubokom promijenila. I ako je teren zadržao tipični izražaj krški sa dračom, ipak se je gubio onaj sumorni njegov utjecaj, jer je cijelo kraj obrastao visokom vegetacijom oko sela i dalje prema zapadu, gdje prelazi već u šumu bjelogorice, a između kuća ima obrađenih polja, što sve uljepšava sliku i potiskuje pustinjski karakter kraja. Svakako mnogo tome prinosi prodor u kojem na istoku sela uz veliku buku i šum izvire riječa Krupa. Vrelo izbjija iz zapadne strane prodora iz debelo uslojenog gornjokrednog vapnenca, a izlazi iz pukotine, koja je na tome mjestu proširena u malu pećinu, iz koje se voda izlijeva onda preko velikih kamenih balvana, čime prouzrokuje upravo zaglušnu buku i šum. Voda se ovako uz buku ruši preko nekoliko kamenitih stepenica pjenušavim brzicama i u smjeru prema jugu prolazi uskom stjenovitom dolinom, iz koje izlazi iznad sjeverne skupine kuća sela Jovanović i zalazi u prostranu plitku dolinu. Ovdje se Krupa rastače u nekoliko trakova, koji obilaze razne okuke, ograde i kuće, pa se ispod južne skupine kuća sela Jovanović opet sva sabire u jedno korito. Ovako sabrana zalazi ponovo u stjenovitu dolinu užimajući točan smjer prema zapadu, južno od manastira Krupa izlazi iz stjenovite doline i zalazi u prostrano Krupsko polje. Protječe ovim do njegova zapadnog kraja, gdje opet zalazi u stjenovitu dolinu, kojom protječe

sve do svoga utoka u rijeku Zrmanju južno od sela Golubića. S lijeve strane ne prima Krupa nikakvih pritoka, dok s desne strane prima vodu vrela Oraovac, koje izvire iz prodora istočno od manastira Krupe, pa se nakon kratka toka izljeva u Krupu. Vrelo Oraovača je kao i vrelo Krupe jako krško vrelo, koje izbija iz pukotine međuslojeva krednog rudistnog vapnenca, pa su obadva stalna sa obiljem zdrave i pitke vode podzemnice. Zapadno od manastira Krupe, a istočno od sela Veselinovići prima Krupa s desne strane potok Krnjezu, koji izvire u dubokom prodoru krednih vapnenaca putem Oraovače i Krupe.

Od vrela Krupe udarismo preko sela Mandić prema selu Krupi. Uzdižemo se na malu visoravan, koja po svome morfološkom karakteru odgovara posve gore opisanom kraju između sela Ljubičića i izvora Krupe. Sunce je već bilo zašlo, kada stigosmo u mjesto Krupu do žandarmerijske stanice, gdje smo se popitali za noćiste. Kako u samoj Krupi nema podesnog noćista, bili smo upućeni na obližnji manastir Krupu, koji je od nas bio udaljen još dva kilometra. Nije preostalo drugo nego se uputismo u pravcu zapadnom po kamnitoj površi dobrim putem prema manastiru. Kako smo bili već umorni, bila su nam ta dva kilometra neobično duga, i konačno već posve u sumrak stigosmo na kraj površi, odakle ugledasmo prema sjeverozapadu manastir Krupu. Spustisimo se prečacem sa površi na cestu, što vodi iz Žegara u manastir, i kad stigosmo pred manastir, već je bio potpun mrak. Prijavismo se kod jednoga sluge, koji nas odmah predvede pred upravitelja manastira oca igumana Nauma Milkovića, koji nas je vrlo susretljivo i ljubazno primio, dao nam ugodno noćiste i dobru okrepnu. Sutra dan ustadosmo rano, pregledasmo manastir, a zatim sam s drugom C. otiašao na izvor Oraovače i Krupe, da slikamo, jer jučer nismo mogli radi poodmaklog vremena. Manastir Krupa velik je i prostran sa velikim brojem soba i raznih prostorija, vrlo lijepom crkvom i bogatim posjedom. Gotovo cijelo Krupsko polje pripada manastiru, a uz to ima još nekoliko zadužbina po sjevernoj Dalmaciji. Vrlo je slikovito smješten na rubu spomenute površi, a uz desnu obalu rijeke Krupe, koja se baš ovdje račva u dva kraka, od kojih jedan dolazi gotovo do blizu manastira, a drugi teče u prvotnom smjeru rijeke, pa se nakon pola kilometra opet sjedinjuju. U manastiru živi sam iguman s jednim kaluđerom i poslugom.

O podne bili smo upravo manastirski pogošćeni. Oko tri sata iza podneva oprostisimo se od našeg gostoljubivog i prijaznoga domaćine, pa se kolima oputisemo put Žegara i dalje prema Obrovcu, odkale naumisimo uspeti se opet u carstvo Velebita oko Tulovih Greda i prediela njima na zapad.

IZLETI I PROSLAVE

PLANINARSKI DAN NA PSUNJ GORI

Šesnaestorica bijaše već predbilježena za izlet na Psunj goru, koji je naša vrijedna podružnica iz Nove Gradiške zamislila i predložila za nedjelju dne 5. studenoga 1933. kao sastanak planinara slavonskih podružnica s članovima matice iz Zagreba. Tmurno jednolično nebo, pomični barometar i uporna kiša, koja je cijele subote padala, odavala je zdvojnu prognozu za izlet u pianine i stavljala cijelu dobru zamisao novogradiške podružnice u pitanje. U subotu pred večer hladna je kiša pljuštila tako, te je jamačno bio sretan svatko, tko nije trebao izaći napolje. Za svaki slučaj najavio sam dolazak zagrepčana telefonski, da se podružnice ne predomisle. No ta hladna neprijatna kiša nije smela planinare. Došli su skoro u potpunom broju, 21 od 27 prijavljenih. Dvadeset drugi zakasnio je vlak, ali je zato dojurio prvim slijedećim vlakom za nama. Nije jamačno htio dozvoliti, da na njega padne odium planinarske malodušnosti. To je bio čovjek široka srca, čovjek velike ljubavi za naše društvo, naš tajnik, naš dragi kapetan Pepi Vučak. Mi smo međutim bez tajnika izveli prvi dio našeg programa. Već na vožnji prema Sisku iznenadio nas snijeg. Polja su zabijelila. Mjesec jedva da je probijao debelu naslagu oblaka, no toliko sam kod vožnje iza Novske u jutarnjem mjesecu sumraku mogao iz vlaka razabratiti, da na Psunju sjede jednolični suri oblaci a oko vrha se skupljaju nove teške magle, koje se stapaju s ravnim morem oblaka. Kiša jedva da je još rosila, no tjerao ju je zapadnjak. A to nije dobar znak.

U sitnu noćnu uru došli smo u Novu Gradišku. Na kolodvoru dočekao nas požrtvovni novogradiški tajnik g. Marijan Venne. I deset brodana pod vodstvom svog marnog tajnika Jozeta, a zajedno s vrijednom bivšom zagrepčankom Repakicom. Tajnik Venne pribavio nam veliki teretni auto. U pol šest ukrcalo se nas 32 za Strmac, lječilište na krajnjoj točki ceste, koja u sjevernom pravcu vodi jedanaest kilometara do podnožja Psunja, a već u 7 sati pošli smo iz hotela »Šumetlica« nakon zajutarka zapadnim smjerom kolnim putem do kupališnih jezeraca kod potoka Begovice, zatim od potoka odmah lijevo gore markiranim stazom uspon do prostrane livade na hrptu. Od ovud desno neprestano po hrptu livadaste kose Krndija — Gaj — Borovo Ravno — Dobra Voda u sjeverozapadnom i zatim u sjevernom pravcu na Brezovo Polje, najviši vrh Psunj gore, 989 m nadmorske visine.

Cijeli taj uspon trajao je oko dva i pol do tri sata. Markaciju dala je provesti novogradiška imovna općina po svojim lugarima. U donjim predjelima je slaba, no gore u šumi, nakon što staza ostavlja ove livade, odlične za skijanje, ozakovano je posve dobro. Usput nam se sa spomenutih livada pružao lijep pogled na savsku ravnicu i na bosansko gorje u pozadini, koje je bilo zastirano po jutarnjem suncu bajno osvijetljenim oblacima i maglama. Nebo je pokazivalo sve više plavetnila, a sjevernjak vjetar tjerao je naslage oblaka s bosanskog predgorja prema jugu. U požešku kotlinu pritcale su sveder nove količine magle sa sjevernih ivičnih gora i zastirale nam toli željkovani pogled na dolinu Orljave. U višim predjelima uhvatila nas je magla, a put nas je doveo u mladu bjelogoričnu šumu. Sunce je probijalo na mahove maglu, toplim tracima milovalo ogoljelo granje drveća i svojom ga toplinom oslobođalo leda, nepočudnog gosta, prvog glasnika zime. Mahovi vjetra pomogli su uticaju sunca, prozeble grančice riješavale su se teškog tereta, te smo bili opsipavani ledom, koji je sipio s drveća. No tek na vrhu Psunja zauzavljale su izletnike ljepote ledenog ruha crnogorice. Suncem obasjano carstvo

ledenog amorfognog ukrasa niske crnogorice caklilo se je u sivim bojama, vezalo je poglede iznenadenih planinara, privuklo stative i kamere fotoamatera pred bajne nemamještene kulise i dalo potpunu naplatu planinarima idealistima za neprospavanu noć i umor i za odluku, da ni kiša ni pljusak, ni grmljavina ni zima a ni blato seoskih raskvašenih puteva ne smije ovaj izlet osjetiti. Opet jedan dokaz, da ni kiša ni snijeg ne smije biti zaprekom planinarenju.

Blizu hiljadu metara visoko Brezovo Polje kao najviša kota Psunja daje krasne poglede na savsku dolinu na jugu i jugozapadu i na nepregledno more bregova i vrhunaca iza Save, a kad bi se tu sagradio vidikovac ili piramida, dobio bi se i na istok odličan pogled na požešku kotlinu kao i na vjenac gora, koji sa sjevera obrubljuje orljavsku dolinu. Nakon obilnog odmora krenuli smo nešto pred podne natrag stazom do Dobre Vode, a zatim smo skrenuli lijevo dolje pa kroz Šipačku Dragu na sanatorij Strmac. I ovaj smjer je markiran i to po našoj podružnici Pakrac. Nakon šaljivog povratka teretnim autom našli smo se na večer u Novoj Gradišci zajedno s funkcionarima naše tamošnje podružnice i proveli vrijeme do odlaska vlaka u ugodnom raspoloženju uz par odličnih medusobnih pozdrava. Požrtvovni predsjednik podružnice g. Ing. Baretić pokazao nam je prostorije, koje je on u sklopu svog vlastitog doma uredio i namijenio za društvene svrhe, za sastanke i razgovore, a posebnu sobu za fotoamatere, a g. Mažuran, agilni podpredsjednik podružnice izrabio je priliku, te je poveo raspravu kako da se i u buduće nadu dodirne točke i dade podstrek za zajedničku drugarsku suradnju. Kad smo konačno u sedam na večer trebali da odemo, otpratili su nas na kolodvor funkcionari i članovi naše novogradiške podružnice zajedno sa svim članovima brodske podružnice te su nas srdačni pozdravi naših radnih i privrženih planinara Slavonaca pratili još i na odmicanju vlaka s kolodvora.

Tonček.

D R U Š T V E N E V I J E S T I

I RAD SAVEZA PD.

R E Z O L U C I J A

Kongresa Saveza planinarskih društava Kraljevine Jugoslavije
od 24. i 25. juna 1933. g. u Ljubljani.

1) Kongres utvrđuje, da predstavlja Savez planinarskih društava Kraljevine Jugoslavije po broju svojeg članstva i po svojem djelovanju jednu od najvažnijih društvenih organizacija u državi u nacionalnom, kulturnom i tjelesno-uzgojnem pogledu, kao i u socijalno-ekonomskom obziru jednom od glavnih stubova turizma.

Ujedno opaža, da se planinarskoj organizaciji u državi ne posvećuje ona pažnja sa strane mjerodavnih činitelja, i da joj se ne pruža ona pomoć, što bi je zasluživala.

S toga se Kongres obraća na nadležna ministarstva sa zamolbom i upozorenjem, da se ne izdaje nikakav zakon i nikakva uredba, koja bi tangirala djelovanje planinarske organizacije, a da se ne bi prije toga saslušali za mišljenje i predloge Savez i planinarska društva, koja su učlanjena u Savez.

2) Prihvata se nacrt uredbe o izradi i zaštiti turističkih orientacijskih naprava, koji je Savezna uprava predložila Kongresu. Umoljava se ministarstvo unutrašnjih djela, da što prije izda ovu uredbu za čitavo područje države.

3) Kongres smatra za jedan od glavnih uslova za uspješan razvoj planinarstva, da se dozvoli planinarima polakšica za polovičnu vožnju na željeznicama i drugim državnim prevoznim sredstvima već i u tom slučaju, ako trojica članova sačinjavaju skupinu i ako se u svakom konkretnom slučaju legitimiraju s izkaznicom planinarskog društva, da putuju zbog obilaska planina.

Ujedno se umoljavaju nadležne vlasti, da prijave imena onih osoba, koje bi se uhvatilo da zlorabe željezničke polakšice za planinare, da se mogu poduzeti koraci protiv njih, eventualno također i s isključenjem iz Saveza onoga društva, koje bi omogućavalo te zloupotrebe.

4) Kongres smatra u interesu razvitka planinarstva, u kulturno, socijalno-ekonomskom, a naročito u nacionalnom interesu, da se naročita pažnja i briga obrati razvitu i pospješenju planinarstva u Južnoj Srbiji i Crnoj Gori. Stoga se obraća na ministarstvo saobraćaja i na druge interesirane resore, da se planinarama, koji su članovi u Savezu učlanjenih planinarskih društava, kada putuju u gore navedene krajeve zbog obilaska planina i da se o tome također iskažu s naročitom potvrdom nadležnog planinarskog društva, dozvoli polakšica četvrtinske vožnje, ako iznosi udaljenost od polazne željezničke stanice najmanje 300 kilometara.

5) Kongres preporučuje Saveznim društvima, kojima je sjedište u istom kraju, da u svakom slučaju poduzimaju kakvu veću naročitu građevnu akciju, čine to po predhodnom sporazumu bez obzira na propis tačke e) § 6 Saveznih pravila.

6) Kongres prihvata predlog Savezne Uprave, da se svake godine izda planinarski kalendar za sve članove Saveza, a u kojem bi bile objavljene važne informacije za sve planinare. Utvrđena je nadalje potreba jedinstvenog planinarskog glasila.

II. RAD SREDIŠNICE HPD.

1. Broj članova Središnjice H. P. D.

a) Na kraju mjeseca rujna 1933. imalo je HPD svega 50 društvenih podružnica, a središnjica je brojila svega 3587 članova. Na kraju mjeseca listopada ima HPD 52 podružnice, a središnjica ima svega 3.675 članova. Porast je 88 članova, od toga novo upisanih 13. Prema tomu je od god. 1921. do kraja mjeseca listopada 1933. upisano u središnjicu 11.466 članova.

b) Na kraju mjeseca studenoga 1933. ima HPD 53 podružnice, a središnjica ima svega 3.729 članova. Prirast je 54 člana, od toga novo pisanih 16. Prema tomu su od god. 1921. do kraja mjeseca studenoga 1933. upisana u središnjicu 11.482 člana.

c) Na 15. prosinca 1933. ima HPD 54 podružnice, a središnjica ima 3.768 članova. Prirast je 39 članova, od toga novo upisanih 26. Prema tomu je od god. 1921. do 15. prosinca 1933. upisano u središnjicu 11.508 članova.

2. Skí sekcija

održala je dne 12. listopada 1933. svoj 6. redoviti glavni godišnji sastanak, na kojem je izabran sljedeći novi odbor:

Pročelnik: Miroslav Čubelić, zamjenik pročelnika: Viktor Šetina, tajnik I.: Vjekoslav Čubelić, tajnik II.: Franjo Vetrina, blagajnik: Božo Zorić, odbornici: Josip Levak i Marijan Vidak, nadzorni odbor: Ivo Rukavina, Joža Grubanović i Slavko Prevendar.

Ski sekcija preuzeila je za zimsku sezonu sve dužnosti Omladinske sekcije, održava redovite sastanke svačake srijede i priređuje stalne izlete. Izdala je nove male značke za civilno odijelo, koje su svuda naišle na veliko priznanje.

Na odborskoj sjednici od 10. studenoga izrađen je program rada ski sekcije za narednu zimsku sezonu, te su među inim predviđeni i veći izleti kao na primjer: za Božić u Rateče-Planincu na tri i po dana, 28. I. 1934. u Mrkopalj, 18. III. 1934. na Triglav i t. d. Na ovim izletima predviđeno je održavanje manjih skijaških tečajeva po naprednjim članovima sekcije, a na sastancima održavat će se i manja predavanja.

Skijaška momčad nalazi se u marljivom trainingu, kako bi što časnije zastupala društvene boje na skijaškim natjecanjima. Za trkače obvezatna je nošnja: plave košulje na svima zimsko-sportskim priredbama. Košulja imade karakter specijalnog dresa, te nosi i vezeni sekciski znak.

Broj članstva povisio se u potonji mjesec dana za 13 novih članova i ako još nije počela zimska sezona, dočim je jedan član isписан s razloga, što je istupio iz matice.

3. Foto sekcija.

Na izvanrednom sastanku foto sekcije održanom 10. XI. o. g. izabran je slijedeći odbor: Pročelnik g. Griesbach, zamjenik pročelnika i foto meštar g. Hitztaler, tajnik g. Petričić, blagajnik g. Boranić, ekonom g. Tomac; odbornici: g. dr. Koščica i g. Zorko.

4. Širi sastanak društvenih članova

održan je 11. X. 1933. u dvorani gostionice »Pepić« Ilica 53 sa slijedećim programom:

1. Predsjednik: Pozdrav prisutnima, 2. Tajnik: Izvještaj o društvenom radu,
3. Izleti, 4. Izvještaj predsjednika o propagandnom putu, 5. Tombola.

AD 2. IZVJEŠTAJ TAJNIKA. Izvršujući odredbe § 2. društvenih pravila sazvali smo evo i ovaj širi društveni sastanak, treći po redu, da pružimo našim članovima mogućnost zbliženja i upoznavanja pak i malo zabave u čisto planinarskom duhu.

Od prošlog sastanka, održanog dne 13. pr. mj., prošlo je mjesec dana i kroz to vrijeme društveni je život protekao normalno, ali ipak sa mnogo živosti i rada u korist napretka društva, pa će i ovom prilikom iskoristiti, da Vas s tim radom pobliže upoznam, pa da po tom i vi budete u stalnom dodiru s društvenim životom i radom i da nam i vašim savjetima i dobrim prijedlozima pomognete, kako bismo povjereni nam zadatak sretno priveli u djelo, a sve u korist i na dobrobit našeg društva.

I ovom prilikom moram na prvom mjestu spomenuti sa dužnim pietetom, da je 26. rujna t. g. preminuo naš odlični član i prijatelj Ing. Janko pl. Cekuš, ovlašteni grad. inžinjer. Slava mu!

Kako smo posljednji put imali čast referirati, imale su neke naše posestrime podružnice tečajem mjeseca održati proslavu 10-godišnjice svoga opstanka i te su proslave obavljene ovako:

17. X. podružnica Velebit na Sušaku proslavila je drugi dio svoje 10-godišnjice u čisto planinarskom stilu na Platku ispod Sniježnika (1111 m).

Istoga dana proslavila je naša podružnica Bjelašnica u Sarajevu svoju 10-godišnjicu na Observatoriju Bjelašnice-Planine i kao dokaz iskrene pažnje i ljubavi prema svojoj Matici i članstvu poslala je tople planinarske pozdrave sa potpisima svih prisutnih (preko 150).

1. X. bila su 2 izleta. Jedan na Klek sa 19 članova, voda puta bio je Paški-jević Felix, a drugi preko Jaske na Plješivici sa povratkom preko Samobora sa 16 članova pod vodstvom našega odbornika Bronića.

8. X. zajednički društveni izlet na Klek pod vodstvom našega člana Vjekoslava Čubelića sa 48 izletnika.

Vode puta mogu po želji podnijeti na ovome sastanku detaljnije izvještaje o tim izletima.

MARKIRANJE PUTEVA. Jedna grupa naših marljivih članova i to braća Vjekoslav i Mirko Čubelić, Vedrina, Levak i Söhnel obnovili su 1. X. o. g. markaciju od Tomislavovog doma donjim putem na Rauhovu lugarnicu, zatim grebenom preko stola (967 m) Velike i Male Črešnje do Kaptolske lugarnice (Gorščice).

Dne 8. X. iskoristili su opet braća Čubelići, Vedrina i Levak priređeni izlet na Klek, te su tom prilikom markirali put Ogulin—Kapela—Sv. Petar—Most—Puškaric selo kroz Javornik prečac na cestu, zatim za 5 minuta sa ceste desno stazom na Oštrovicu te kod sedla desno gore sjenokošama pa lijevo u šumu na stazu iz Musulinskog potoka i stazom do vrha.

Ovim našim vrijednim i marljivim prijateljima i članovima neka bude i s ovog mjesto najlepša hvala.

Od naše koprivničke podružnice uputila se jedna grupa pod vodstvom tajnika Šafara prošli mjesec 20—22. na Rišnjak, ali ju je nevrijeme pratio cijelim putem tamo i natrag, pa kad su se 22. pr. mj. vraćali iznemogli i prokisli, sa Rišnjaka, zaustavio ih je u Mrzloj Vodici Komandant Savske divizije g. General Bodija vidjevši ih prokisle, počastio ih i dao im kola za prevoz od Mrzle vodice do stanice Lokve. Na ovoj velikodušnoj gesti uprava našeg društva pohitala je da se g. generalu najtoplje zahvali, te je na tu zahvalu primila pismo slijedećeg sadržaja:

»Primio sam Vaše pismo od 22. t. mj. i na istom Vam blagodarim, molim Vas da budete uvjereni, da će i u buduće kada god mi se ukaže prilika potpomagati članove Vašega društva.«

Primiti g. pretsjedniče izraz moga poštovanja i pozdrav članovima Vašega planinarskog društva.«

PROPAGANDA. Šef propagande naše uprave g. Vladimir Weiller, uvidjevši teško financijalno stanje društva, zasnovao je jednu sabirnu akciju u korist po-pravka, proširenja i uređenja Tomislavovog doma na Sljemenu. Prvu večer dne 17. pr. mj. sabrana je a i poslije do danas lijepa svotica za ovu akciju, a darovatelji su slijedeći: Vladimir Weiler Din 100.—, Juraj Vuković Din 100.—, Mirko Petanjek Din 100.—, Rudolf Rebernjak Din 100.—, Josip Vučak Din 100.—, Anton Glad Din 100.—, Po Din 50. Micika Kozmar, Dr. Zlatko Prebeg, Ljudevit Griesbach, Walter Jankovski, Nada Šantić i Geza Šalamon. Od naših sekcija i klubova upisali su: Putna blagajna Din 1000.—, Foto-sekcija, Ski-sekcija i Planinarski kugljački klub »Klapa« po Din 500.—. Svima darovateljima najtoplja hvala na ovom velikodušnom daru, koji neka služi za primjer i ostalima, kako treba podupirati svoje društvo. Ovom prilikom čast mi je objaviti, da će se od danas poduzeti življia sabirna akcija na taj način, što će se sa 20 sabirnih araka obilaziti sve prijatelje našeg društva i zamoliti ih za potporu, pa tko od naših članova želi, može u društvenoj poslovnici preuzeti jedan ovakav sabirni arak i pokušati sreću. Osim toga će se među članstvom i prijateljima prodavati blokovi po Din 5 u korist ove akcije, pa toplo preporučamo, da naše članstvo nastoji i samo otkupljivati ove blokove i prodavati ih drugima. Samo tako moći ćemo izaći iz ove novčane krize i posvetiti sve svoje sile uređenju Tomislavovog doma na Sljemenu, koji ne samo da je središte i stožer našega društvenoga života, nego treba da je

tako uzorno ureden i vođen, da služi za primjer i svima članovima ostalih podružnica kad god ga budu posjetili.

Drugi dio propagande proveden je na taj način, što je naš predsjednik prošli tjedan proboravio na propagandističkom putu kod naših slavonskih podružnica, o čemu će vas sam izvijestiti.

OPSKRENIK NA SLJEMENU. Prije dvije nedjelje napustio je Tomislavov dom na Sljemenu dosadanji opskrbnik g. Gjukić, te je time pitanje opskrbnika postalo predmetom rasprave i vijećanja, pa pošto upravni odbor želi, da se pitanje opskrbnika čim sretnije riješi i da bude na korist doma i društva, to je uzeto u pretres sve, što je došlo u obzir o ovom pitanju, a posljedica toga je ta, da društvo već dvije nedjelje vodi opskrbu doma u vlastitoj režiji. Da to nije lagan posao bit će svakome shvatljivo, ali valja napomenuti, da nam je u tima teškim časovima priskočila u pomoć i spretna ruka naše vrlo uvažene i poštovane članice mil. gospode Štefe Vimpulšek, supruge pročelnika našeg nadzornog odbora g. Dra. Vimpulšeka, koja je sa velikom ljubavlju i spremnošću organizirala posljedne nedjelje opskrbu na Sljemenu tako, da je to izazvalo sveopće zadovoljstvo, pa čak i želju, da tako i nadalje bude. Kod ovoga teškog požrtvovnog i napornog rada uzele su vidnoga učešća i ove naše članice: mil. gospoda Zora Vinek, sestra mil. gospode Vimpulšek, a zatim naše vrijedne članice gđice: Simon Franciska, Strilić Anica, Ekhel Mina, Prikril Zerlina, Micika Kozmar, Klara Prister i Dragica Filipčić. Neosporno je, da je ova grupa naših vrijednih članica spasila društvu ne samo novac, već i ugled, te je i vidljivim načinom dokazala, što i kako se može za društvo žrtvovati i raditi. Novom upravnom odboru ovo je podstrek za daljnji intenzivniji društveni rad, jer je to dokaz, da su se oko njega okupili sve sami svjesni i vrijedni članovi društva, kojima prednjači naš krasni spol u kolu napred spomenutih vrijednih članica sa milostivom gospodom Vimpulšek na čelu. Znak je to velike društvene svijesti, solidarnosti i ljubavi za svoje društvo i ja nemam rijeći, kojima bi u ime upravnog odbora i u ime društva mogao izraziti svoju hvalu. Hvala im svesrdna i topla, a zadovoljština neka im bude svijest, da su se žrtvovale za svoje društvo. Kličem im »Živile i dalje tako poradile«.

Kad smo već kod našeg Sljemena dužnost mi je da vas izvijestim da je 4. o. mj. bio očeviđ na Sljemenu, te je tom prilikom gradski geometar definitivno utvrdio granice posjeda u okolini Tomislavovog doma i time nam je pružena mogućnost, da na toj bazi poradimo dalje na proširenju i uređenju našega doma.

Na sveopću želju našega članstva upravni je odbor na 7. svojoj redovitoj sjednici od 25. X. proveo neke reforme u pogledu pristojba na Sljemenu i to: Snižena noćarina: a) za članove po krevetu na noć Din 10 po osobi, a na skupnom ležištu Din 6; b) za nečlanove: Din 15 po krevetu na noć i Din 10 za skupno ležište, a za košaru drva plaćat će se Din 3.— Pristupnina nije definitivno ukinuta, ali se plaća obvezatno.

Ovime zaključujem za danas moj izvještaj, zahvaljujući Vam se na ustrpljivosti i kličem vam »ZDRAVO«.

SADRŽAJ: Dr. Josip Feger: Velež-planina (Str. 345). — M. Kušanović: Iz Dubrovnika na Grepce (Str. 357). — Dr. Josip Poljak: Kroz najjužniji dio Velebita II. (Str. 366). — Tonček: Planinarski dan na Psunj gori (Str. 371). — Društvene vijesti (Str. 372).

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.—; za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—. Pretplatu, reklamacije i rukopise prima HPD središnjica u Zagrebu, Samostanska ulica 2a. — Odgovorni urednik: Dr. Ante Cividini. — Izdavač: »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskar »Tipografije« d. d., Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Selska c. 47.